

A bukovinai székelyek kálváriája

foto · AE

Az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör,
aan de microfoon: Kóka Rozália

A székelyek és a történelmi Bukovina

A székelyek eredetéről még mindig vitatkoznak a tudósok, s különféle elképzelések vannak nem csak a magyar és román szakemberek, hanem a magyarországiak között is. A legszélsőségesebb román 'tudósok' elmagyarosított románokat látnak bennük. A magyarországi teóriák között előfordulnak olyanok, amelyek Attila hunjainak leszármazottait látják bennük, mások a magyarság elsőként a Kárpát-medencébe érkezett törzseit, ismét mások a honfoglalás idején a magyarokhoz csatlakozott más népelemeket. Ez utóbbi talán a legvalószínűbb, mert a székelyek a honfoglalás után nem csak Erdélyben, de nyugaton és északon is megtalálhatók voltak a határ-

vidékeken, ami a csatlakozott népekre volt jellemző. Ma már elsősorban az Erdély délkeleti részében, az úgynevezett Székelyföldön élő embereket nevezük székelyeknek, mert évszázadok folyamán itt őrizték meg legjobban sajátos különállásukat, társadalmi szerveztségüket. Az ország többi részén a székelyek különállása a XV. század végére megszűnt, a Székelyföldön viszont sokáig sajátos területi, közigazgatási egységekben, speciális privilégiumok birtokában éltek a színmagyar székelyek. De a történelem és néprajzi könyvekben az utóbbi évszázadokkal kapcsolatban nem csak székelyföldi, hanem bukovinai, aldunai székelyekről, dévai csángókról

is olvashatunk. Az utóbbi két népcsoport szintén bukovinai székelyek leszármazottai.

Bukovinát a mai Románia Moldova ország részének legészakabb részén kell keresni. Ez a terület 1775-ben, Lengyelország első felosztásakor került az osztrák birodalomhoz, amikor még gyéren lakott vidék volt.

A bukovinai székelyek az egykori székely határvidék népéből, a székelyföldi Csíkszék, Háromszék és Udvarhelyszék falvaiból szakadtak ki a XVIII. században. (A székelyek a székelyek sajátos, kb. megye vagy annál kisebb területű, közigazgatási egységei voltak.)

a 14. oldalon folytatjuk

Mini sorozatot indítunk a történelmi Magyarország peremén élő magyar népcsoportokról. A Keleti-Kárpátokon túl, Moldvának egykor az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó északi részét hívjuk **Bukovinának**. Itt öt faluban élték a **bukovinai székelyek** a történelmi Magyarország határain is kívül. Őket több hullámban próbálták már a XIX. századtól kezdve Magyarországra visszatelepíteni. Az Alduna mentén, Belgrádtól keletre, a mai Szerbiában telepedtek le még 1883-ban Hertelendyfalva, Sándoregyháza és Székelykeve községekben azok, akiket **aldunai székelyeknek** hívunk, s a mai napig ott laknak, s magyarság legdélebbi szigetét képezik. A bukovinai székelyek tömeges áttelepítésére – amiről írásunk szól – a II. világháború során került a ma már Szerbiához tartozó részébe, majd a háború végén tovább kellett menekülniük a mai Magyarországra területére.

Kóka Rozália

írását adaptálta
Abkarovits Andre

fordította
Edwin van Schie

Onderstaand artikel vormt het eerste van een serie over Hongaarse bevolkingsgroepen aan de rand van het historische Hongarije. Aan gene zijde van de Oostelijke Karpaten ligt in het noorden van Moldavië het gebied Bukovina, dat ooit deel uitmaakte van de Oostenrijks-Hongaarse Monarchie. In vijf dorpen in dit gebied woonden Hongaren buiten de grenzen van Hongarije. Sedert de negentiende eeuw is meerdere keren geprobeerd hen over te brengen naar Hongarije. In 1883 vestigde zich een deel van hen in het Beneden-Donaugebied, in het huidige Servië,

oostelijk van Belgrado. Hier stichtten zij de dorpen Hertelendyfalva, Sándoregyháza en Székelykeve. Deze groep staat bekend als de Beneden-Donau-Szeklers en wonen er ook nu nog. Zij vormen de meest zuidelijke Hongaarse enclave. Ons artikel gaat met name over de grootste groep Bukovina-Szeklers die tijdens de Tweede Wereldoorlog naar het deel van het gebied Bácska werden overgebracht, dat nu tot Servië behoort. Aan het eind van de oorlog moesten zij ook daar weer vandaan vluchten en kwamen in het huidige Hongarije terecht.

De lijdensweg van de Bukovina-Szeklers

Het Szeklervolk en het historische Bukovina

Wetenschappers bakkeleien nog altijd over de exacte oorsprong van het Szeklervolk. De meningen hieromtrent lopen nogal uiteen. Niet alleen bestaan er grote verschillen tussen de Roemeense en Hongaarse zienswijzen, maar ook Hongaarse wetenschappers onderling koesteren totaal verschillende ideeën. Uiterst conservatieve Roemeense 'historici' beschouwen het Szeklervolk als verhoongaarste Roemenen. Sommige Hongaar-

se deskundigen daarentegen zien in het Szeklervolk de nazaten van Attila's Hunnen, terwijl andere Hongaren denken dat de Szeklers de Hongaarse stammen vormden die als eerste het Karpatenbekken binnen trokken. Weer anderen denken dat de Szeklers afstammen van volken die zich ten tijde van de landname (Honfoglalás, zie ook MM! nr 31) in de negende eeuw aansloten bij de Hongaarse stammen.

Deze laatste visie ligt eigenlijk het meest voor de hand. Immers, de Szeklers bewoonden na de landname niet alleen

de grensgebieden in Transsylvanië, maar ook die in het westen en noorden van Hongarije. Andere volksstammen die zich aansloten bij de Hongaren kwamen namelijk meestal in de periferie terecht. Vandaag de dag heeft de naam Szekler alleen nog betrekking op de bevolking in het zuidoosten van Transsylvanië: het Szeklerland of **Székelyföld**. De Szeklers hebben in de loop der eeuwen met name in dit gebied hun aparte status en sociale structuren weten te bewaren. Terwijl de aparte status in de andere delen van het land aan het eind van de vijftiende eeuw verdween, behielden de Hongaarse Szeklers in het Szeklerland echter hun eigen, aparte regionale en bestuurlijke indelingen en speciale privileges. In historische en etnografische boeken over de afgelopen twee eeuwen is echter niet alleen sprake van Szeklers uit het Szeklerland. De Szeklers worden ook geassocieerd met Bukovina en het Beneden-Donau-gebied en met de 'csángó's' uit **Deva** (in Transsylvanië). In beide laatste

genoemde regio's stamt de bevolking af van de **Szeklers van Bukovina**.

Op een hedendaagse kaart vormt Bukovina het meest noordelijke deel van de Roemeense regio (niet het land) Moldavië. (Zie het oude kaartje hiernaast en de kaart op blz. 13.) Dit eertijds dunbevolkte gebied kwam in 1775 na de eerste deling van Polen onder gezag van de Habsburgers. De Szeklers van Bukovina, afstammelingen van de oorspronkelijke grensstreekbevolking, waren afkomstig uit dorpen in de Székely-districten Csíkszék, Háromszék en Udvarhelyszék (Szék is een typisch szeklerwoord en was de term voor provincie of district.)

Habsburgse invloed in Transsylvanië

Tijdens de regering van Maria Theresia besloot de Weense defensiestaf tot de inlijving van de afstammelingen van de grensbewakers van Transsylvanië in een op Habsburgse leest geschoeide militaire grenswacht.

lees verder op blz. 15

De Oostenrijks-Hongaarse Monarchie: Oostenrijk donkergrijs, Hongarije wit

A Habsburgok és Erdély
Mária Terézia uralkodása alatt, 1762-ben a bécsi haditanács az egykori határőrök leszármazottából új, osztrák mintájú és osztrák érdekeket szolgáló határőrség szervezését kezdte meg Erdélyben. A szervezés erőszakosan, a székelyek ősi szabadságjogainak semmibevételével zajlott. A székelyek előbb nagy ellenállást tanúsítottak, majd 1763 decemberében nyílt lázadás tört ki.

Madéfalvi veszedelem

1764. január 6-án a felkelők Madéfalvára sereglettek, hogy vízkereszt elmúltával népgyűlést tartsanak, és hogy megpróbáljanak megegyezni az osztrákokkal. Az osztrák katonaság azonban éjszaka körülvette a falut, és hajnalban ágyútűz zúdított az alvókra. A menekülők közül sokakat lekaszaboltak a megvadult katonák. Reggelre kétszáznál többen maradtak holtan a hóban.

Akik elfuthattak, fejvesztve menekültek át a Kárpátok hágóin, Moldvába. A történelemnek ezt a véres epizódját Madéfalvi veszedelemként vagy Siculicidiumként (székelyöldöklésként) emlegeti az utókor. A megtorlástól való félelem mintegy tízezer embert késztetett otthona elhagyására. A bujdosók elrejtőztek a magyarok falvaiban, de új falvakat is alapítottak. Moldvában a XIII. századtól kezdve folyamatosan éltek magyarok. A román vajdák mindig szívesen fogadták az újabb és újabb magyar és székely menekülteket. Megélhetést és védelmet biztosítottak számukra, birtokaikra kellett a jó munkaerő. A bujdosók lassan beépültek Moldva társadalmába.

A Habsburgok uralkodása Bukovinában

1774-ben az osztrákok megszerezték a török birodalom hűbéresétől, a moldvai fejedelemtől a háborús események miatt feldúlt, szinte teljesen elpusztult Bukovinát. Az új koronagyarmat benépesítésére telepeseket toboroztak. Románok, ukránok, lengyelek, zsidók, németek, csehek, szlovákok költöztek hama-

rosan a Szeret (Siretul), a Moldva (Moldova) és a Szucsáva (Suceava) folyó termékeny völgyeibe. A bécsi haditanács feje, Erdély helytartója, Hadik András gróf szorgalmazására papok és katonák indultak Moldvába, hogy a rejtőzködő székely bujdosókat felkutassák, és Bukovinába csalogassák. A madéfalvi menekültek zöme már megállapodott Moldvában, és nem akart Bukovinába költözni. Kisebb csoportok azonban elindultak.

Székelyek költözése Bukovinába

Teljes kegyelem biztosítatván számukra, 1776/77 telén száz család költözött Moldvából Bukovinába, ahol végül öt magyar falu jött létre: **Istensegits, Fogadjisten, Andrásfalva, Hadikfalva és Józseffalva**. 1776 és 1786 között összesen 2687 főt telepítettek le. Közülük az akkori jelentések tanúsága szerint nem mindenki volt székely. Bujdosó erdélyi magyarok, magyarországi szökött katonák családtagjaikkal, több évtizede Moldvában élők is csatlakoztak a székelyföldi menekültekhez.

A hadmérnökök tervezte, nyílegyenes utcájú településeken hamarosan megindult az élet. Új, sajátos arculatú magyar etnikai csoport született: a bukovinai székelység. A letelepülők családonként földet kaptak, s a kezdeti időkben pénzt és adókedvezményt is biztosítottak számukra, hogy gyökeret verhesenek. A tartományt benépesítő sokféle nációnak között hamarosan kialakult a munkamegosztás. A németek közül kerül-

tek ki az iparosok, a zsidók kereskedtek, a románok pásztorokdtak, a székelyek főként mezőgazdasággal foglalkoztak, s magas szintű kertészkedést folytattak. Az andrásfalviak a hadsereg számára lovakat tenyésztettek.

A telepítéskor kapott földterületek azonban az öröklési rend miatt néhány évtized alatt elapdóztak, s nem tudták eltartani a megszorodott népességet. Sokan váltak földnélkülivé. Akinek otthon nem volt biztosított a megélhetése, arra kényszerült, hogy a moldvai bojárok földjein keresse meg kenyerét.

1877-ben egy Bukovinából Budapestre elszármazott pap, László Mihály drámai hangú cikkben hívta fel a közvélemény figyelmét a Kárpátokon túlra került magyarok sanyarú helyzetére. Az írás nyomán a magyar kormány is felfigyelt az ügyre, és több bizottságot küldött a helyzet felmérésére. Hamarosan nagy társadalmi összefogás alakult ki a székelyek megsegítésére, hogy az Al-Duna környékére, a Duna árterébe, a korábbi lakóik által felhagyott kincstári birtokokra telepítsék őket. A tervek szerint először csak ezer férfit vittek volna az Al-Duna szabályozásának munkálataihoz, de azok nem hagyták el családjait. 1883 májusában végül 3520 bukovinai székely települt le Belgrád közelébe.

Az Al-Dunához

Hatalmas diadalmenetben viték a hajók a 'hazatérőket', útközben ki-kikötöttek a Tisza menti városokban, ahol megvendégelték, ünnepelték a 'derék székelyeket'. Másnap a Duna menti mocsarak között találták magukat. Földbevált kunyhókban teleltek ki sokan. Végtelen nagy nehézségek árán építették fel falvaikat, megalapították **Hertelendyfalvát, Sándoregyházát és Székelykevét**. Székelykevét egymásután kétszer elmosta az árvíz, új helyen kellett felépíteni. A természetel való küzdelem csak az egyik nehézség volt, amit el kellett szenvedniük.

1888 és 1910 között a dél-erdélyi Hunyad megyébe, Dévára, Vajdahunyadra, és más településekre szintén kincstári területekre telepítettek kb. 2000 főt. Vajdahunyadon és Déván a város szélén kaptak telkeket, itt építették fel házaikat, s a közeli gyárakban találtak munkát. Szép, egységes képet mutató telepeik az 1980-as években az örült falurombolásnak estek áldozatul. A dél-erdélyi telepítésekkel egy időben más erdélyi megyékbe is telepítettek kisebb csoportokat, akikről ma már hírt se hallhatunk.

Kivándorlás Kanadába

A bukovinai székelyek Amerikába való tömeges kivándorlása 1906-ban kezdődött el. Amint fedél alá jutottak, hozzáfogtak a szűzgyep feltöréséhez. Kalákában kezdték meg a földek művelését is. Az 1906-07-es esztendőben rendkívül kedvező időjárás volt. Rekordtermést adott a föld. A telepesek lelkes levelekben számoltak be a hazaiaknak gyarapodásukról. Leveleik nyomán, mint az áradat, megindult a bukovinai székelyek kivándorlása. 1909-ben 78 család és 44 családfő indult útnak. Ebben az évben viszont hatalmas aszály sújtotta a prérit. A telepesek közül sokan a közeli városokba menekültek, s bányászok vagy ipari munkások lettek. Az I. világháború kitöréséig folyamatos volt a bukovinai kivándorlása, de sokan csak dolgozni mentek ki, hogy aztán otthon földet vásárolhassanak, s 'nagygazdák' legyenek. A háború kitörésekor azonban az osztrák alattvalókat ellenségnek nyilvánították, s aki még nem kapta meg a kanadai állampolgárságot, azt kitoloncolták. A farmokon élők a kitoloncolás elől a városokba szöktek, vagy egyenesen Dél-Amerikában kötöttek ki.

I. világháború

Az I. világháború idején Bukovina hadszíntér lett. A háborút követő békekötések után osztrák fennhatóság alól román fennhatóság alá került. A bukovinai

a 16. oldalon folytatjuk

Bewerkt naar: Bihari Anna-Pócs Éva, Képes magyar néprajz. Corvina, 1985

Deze reorganisatie en recrutering ging gepaard met grof geweld, waarbij geen enkele rekening werd gehouden met de aloude vrije rechten van de Szeklers. Aanvankelijk was er veel weerstand onder de bevolking en er brak in december 1763 een gewapende opstand uit.

Op 6 januari 1764 sloegen de opstandelingen hun kamp op in Madéfalva om na het Driekoningenfeest een volksvergadering te houden en te trachten met de Habsburgers tot een vergelijking te komen. 's Nachts werd het kamp echter door de Habsburgers omsingeld en tegen de ochtend barstte er een heles kanonvuur los op de slapende Szeklers. Velen werden bovendien op de vlucht door de dolgeworden soldaten wreed omgebracht. 's Ochtendts lagen er meer dan tweehonderd lijken in de sneeuw. Wie wist te ontkomen, vluchtte

met gevaar voor het leven over de bergpassen van de Karpaten naar Moldavië. Deze bloedige episode uit de geschiedenis staat bij het nageslacht bekend als de ondergang van Madéfalva, of ook wel als Siculicidium (afslachting van de Szeklers). Uit angst voor de onderdrukking verlieten ongeveer tienduizend mensen huis en haard. Zij zochten en vonden onderdak in dorpen van Hongaren maar stichtten ook eigen nederzettingen. In Moldavië woonden immers vanaf de dertiende eeuw al continu Hongaren. Roemeense vorsten namen de steeds maar toestromende vluchtelingen, Hongaren en Szeklers, graag op en gaven hun de nodige middelen van bestaan en bescherming. De nieuwe werkrachten kwamen immers goed van pas op hun landgoederen. De vluchtelingen verwierven allengs een plaats in de Moldavische sa-

menleving. **Bukovina onder Habsburgs bestuur**
In 1774 kregen de Habsburgers van de vazal van het Turkse Rijk, de vorst van Moldavië, het door de oorlogen geteisterde, nagenoeg ontvolkte Bukovina in handen. Om deze nieuwe kroonkolonie te bevolken werden kolonisten geworven. Al gauw vestigden zich Roemenen, Oekraïners, Polen, joden, Duitsers, Tsjechen en Slowaken in de valleien van de rivieren Szeret (Siretul), Moldva (Moldova) en Szucsáva (Suceava). Op instigatie van het hoofddefensiestaf van Wenen, graaf András Hadik, de stadhouder van Transsylvanië, trokken geestelijken en militairen naar Moldavië om de zich daar schuilhoudende Szeklers op te sporen en hen over te halen naar Bukovina te komen. Het grootste deel van de vluchtelingen van het drama van Madéfalva

was echter al aan het werk in Moldavië en wilde niet verhuizen naar Bukovina. Toch waren er groepen Szeklers die wel verhuisden. **Szeklers naar Bukovina**
Onder de verzekering van een absoluut pardon trokken in 1776/77 honderd gezinnen van Moldavië naar Bukovina, waar uiteindelijk vijf Hongaarse dorpen werden gesticht: **Istensegits, Fogadjisten, Andrásfalva, Hadikfalva en Józseffalva**. In de jaren tussen 1776 en 1786 vestigden zich hier in totaal 2687 personen. Volgens berichten uit die tijd waren dit niet allemaal Szekler-vluchtelingen, maar kwamen er ook gevluchte Hongaren, uit Transsylvanië, Hongaarse deserteurs met hun gezinnen en anderen die al decennialang in Moldavië woonden. In de nieuwe dorpen, waar de

lees verder op blz. 16

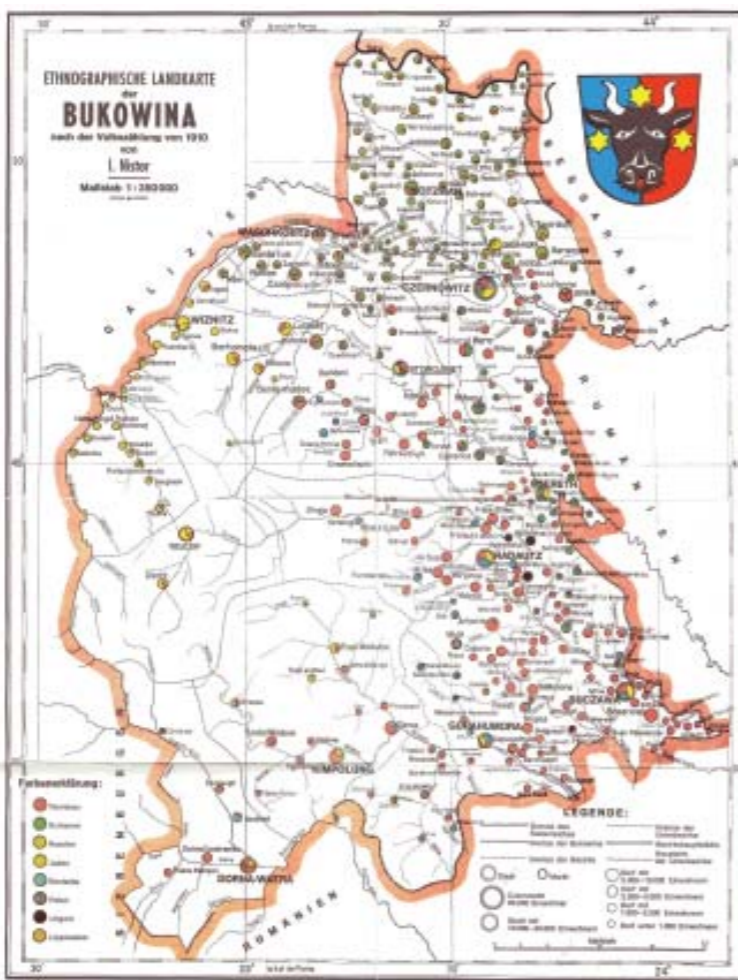
het noorden van Transsylvanië en verder door naar Hongarije. De immigranten verspreidden zich over het gehele land. Zij werden ondergebracht in kampen, in de opnieuw door Hongarije bezette gebieden en in tijdelijke logementen. Het volk van Bukovina was bijna niet meer te houden, maar Hongarije kon eigenlijk niets meer doen aan het vraagstuk van de immigranten. Pál Teleki pleegde bovendien zelfmoord.

In april 1941 trok het Hongaarse leger het gebied Bácska binnen. En nu kon de regering wel zijn medewerking verlenen aan de vestiging van de Szeklers in deze streek. In het voorjaar van 1941 kwamen krachtens het Tweede Weens Besluit de inwoners van alle vijf de Szekler-dorpen van Bukovina – met uitzondering van een enkeling die getrouwd was met een lid van een andere bevolkingsgroep – naar Hongarije. In totaal trokken binnen een paar weken 13198 Bukovina-Szeklers en 1000 Moldavische csángó-Hongaren naar Bácska en vestigden zich in de huizen van verdreven Serviërs. In totaal ging het om 39 dorpen gelegen in het gebied tussen Szabadka (Subotica) en Újvidék (Novi Sad).

De Szeklers dachten met weemoed terug aan huis en haard in Bukovina. Maar in het nieuwe vaderland kregen alle gezinnen land en een huis. Men ging met een euforisch gevoel van geluk naarstig aan de slag. Er werden kerken, scholen en stations gebouwd en ook op het land ging men ijverig aan het werk. Maar het naderend onheil werd niet onderkend.

Op de vlucht naar Hongarije

In oktober 1944 moesten ze dan plotseling alles achterlaten en spoorslags vluchten voor de terugkerende Serviërs. Nu kwamen ze in Transdanubië, West-Hongarije, terecht. Het in hun verhalen en liederen zo fraai bezongen "dierbare vaderland" lag echter in puin en kon zijn na tweehonderd jaar in de moederschoot teruggekeerde zo-

nen en dochters niet met open armen ontvangen. Een half jaar lang moest men genoeg nemen met een wijkplaats en onderdak in boerenstallen in de provincie Zala.

In maart 1945 kregen de Szeklers op voorspraak van regeringscommissaris dr. György Bodor uiteindelijk hun vijfde vaderland op rij aangeboden: de huizen van verbannen Duitsers in de gebieden Völgy-ség, Baranya en Bács-Kiskun werden aan hen toegewezen. En weer werden de uit vijf plaatsen afkomstige groepen mensen over 39 dorpen verspreid.

In 1946 kwamen de Hongaren die uit Slowakije waren verdreven naar Hongarije. Ook moest weer een deel van de Duitsers het land verlaten, zij gingen naar Duitsland. Sommigen mochten in hun dorpen blijven wonen. Een pijnlijke, bittere periode brak aan in Hongarije: de 'opbouw' van het socialisme, de jacht op koelak-

ken (hereboeren), de collectivisatie en uiteindelijk het jaar 1956.

Na 1956, en op de vlucht voor de tweede grote golf van collectivisatie, trokken velen richting de hoofdstad en kwamen in Érd terecht. In die tijd woonde er zo'n tweehonderd Bukovina-Szeklergezinnen in dit dorp onder de rook van Budapest, gelegen in de enorm gegroeide agglomeratie. In tweehonderd jaar tijd was dit voor de Bukovina-Szeklers de eerste vrijwillig gekozen woonplaats!

Vandaag de dag worden er geen Bukovina-Szeklers meer geboren, er gaan er alleen nog maar dood. Langzamerhand sterven de ouderen uit, de mensen die alles nog weten, die alles hebben meegemaakt. Hun rijke klederdracht en borduurkunst zijn langzaam aan het verdwijnen. Hun herinneringen worden alleen nog in boeken bewaard en hun liederen zijn alleen nog te vinden

op krakende fonograafplaten, op oude bandrecorderbanden en in liederenbundels. En dat terwijl Zoltán Kodály al in 1913 rondtrok in Bukovina. Hoewel hij vele honderden Székely-liederen had verzameld, was hij van mening dat de liederen van de Bukovina-Szeklers tot de parels van de Hongaarse liederenschat behoorden...

Er zijn dan wel door etnografen volgeschreven dikke pillen met volksverhalen van de Bukovina-Szeklers, tegenwoordig is het al mooi als er op een voorleeswedstrijd een of twee ten gehore worden gebracht.

Op bijeenkomsten zingt men met tranen in de ogen "Mijn dierbare vaderland, wat heb ik misdaan dat ik niet bij u mocht wonen?" en "de weinige Szeklers zijn als een rots, zij zullen nooit vergaan". Maar moeten ze wel blijven treuren in de wereld van vandaag? Moeten ze - als het kleine minderheidsvolk dat zij in den vreemde vormden - niet blij zijn dat zij bijna twee eeuwen lang hun Hongaarse identiteit hebben weten te behouden en zijn ze niet beter af eindelijk als Hongaar te mogen leven in het vaderland Hongarije? ■

Op blz. 36-37 vindt u een volksverhaal afkomstig van de Bukovina-Szeklers en op blz. 9 een oproep om steun te verlenen aan projecten gericht op de kinderen (van o.a. ook de nazaten van Bukovina-Szeklers) in Déva en op de bouw van een school voor de Moldavische Csángó-Hongaren.

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door de auteur Abkarovits Endre, waar niets vermeld zijn de illustraties afkomstig van websites, bereikbaar via <http://bukovina.lap.hu>